

Բիւհիւ, վախ, վայ, այ, ույ, ալ, ու,
 կը, կու, մը, մըն: — Նմանապէս բանի,
 բանի, գոց՝ գոցել, զարկ՝ զարնել,
 խում՝ խմել, կուշտ՝ կշտանալ, լման՝ լը-
 մըննալ՝ լըմնցնել, ուշ՝ ուշանալ՝ ուշա-
 ցընել, փուռ՝ փնանալ՝ փնացնել, կուղ՝
 կղպել, մեղք՝ մեղքնալ, շատ՝ շատնալ,
 շիտակ՝ շտկել, տաք՝ տաքնալ, շէն՝ շէն-
 նալ՝ շէնցնել, փերք՝ փրքիլ՝ փրցնել,
 քերք՝ քերքել, բզիկ՝ բզկտել, հատ՝ հատ-
 նիլ՝ հատցնել, կամիք՝ կամքել: — Ընել,
 բռնել, առնուիլ, բռնկիլ, խղնալ, ուզել,
 դպչիլ, կանաչել, կրնայ, պռռալ, պառկիլ,
 մախել, վխտալ, բրդել, խռքել, խնչել,
 կըլլել, մսիլ *կամ* մըսիլ, սմքիլ, սորվիլ,
 նշանել, կարգել, հրել, հրմշտկել, պըր-
 պըտել, վոնտել, տնտնալ, տոտոալ, փըն-
 տոել, ճզմել, ցատկել, սրդողիլ, պլլուիլ,
 քաշուիլ, փաքքուիլ, քշել, քսել, քառը-
 տիլ, քերուրտիլ, տփալ, քաշքշել, փոքնգ-
 տալ, փակչիլ, փակցնել, կպչիլ, կպցնել,
 խշխշալ, փշփշալ, փսալ, վընկվընկտալ,
 հագնիլ, յոգնիլ, ծքռիլ՝ ծքռած, սեպել,
 շոյել, մոքքել, պագտուիլ, պահուրտիլ,
 կծկտիլ, մզլոտիլ, կրքնիլ, կոխկըռտիլ,
 եւն. եւն.:

* * *

Աստնցմով հանդերձ, եւրոպական լեզու-
ներու պէս հարկ եղած է մերինին վրայ ալ
օրըստօրէ յարմարադոյն բառեր ու բանա-
ձեւեր աւելցնել նոր պէտքերու համաձայն .
որով այսօր հայերէն բառերու թիւը կրնայ
ըսուիլ կրկնապատիկ աւելի է՝ քան ինչ
որ էր մէկուկէս դար առաջ: Իցի՛ւ թէ սա-
կայն, ամէն նորահնար բառեր արժէքաւոր
ըլլային նաեւ որակով: Վերջին յիշամեա-
կին մէջ դարբնուածներէն քիչեր միայն
ունին հիններու ճաշակն ու հմայքը: Ծա-
տեր խորթ են եւ երբեմն այնքան ճիւղա-
յին՝ որ չեն արժեր ո եւ է արդարացում:
Հետեւեալ քանի մը նմոյշները պիտի բաւեն
ըսածնիս հաստատելու:

Նախ յիշատակենք մէկ քանի ճաշակաւոր բառեր որոնք ընդհանրացած են, ինչպէս հարեւան, յանկերգ, անագանգ, առլը-ցուն, նորոյթ, նոսայ, ասուլիս, ևւն. :

Նուազ անճաշակ բառեր արդէն ընդհանրացած. յարանուանութիւն, հանդիսութիւն, սիրաբանութիւն, գոյալիճակ, հիասթափութիւն, երկընտրանք, սովորաժողովութիւն, մտալիճակ, ցեղակոթութիւն, մարդորսութիւն, գաղթաշխարհ, եւն.:

Անճաշակ ու անպէտ նորութիւններ . — Ակնբալս, մտորում, յանախամբ, արնախում, գոյականութիւն, ձիքաիւղ, վանդականաղ, հատանում, երբեմնապէս, ագնուիի, կմախփուիի, հայմաքլոգ, նստոց, յամուրդ, տակամբ, յղացք, փալս, գեղութիւն, ապառաջութիւն, քինականութիւն, շնչատետուութիւն, մտաւախութիւն, յաղթերգութիւն, նախանձութիւն, շահապետող գաղափար, փառերգութիւն, փառերգել, գրպանել, նպատակել, վրձինել, մկրատել, մոխրել, պիտակել, տարհամոգել, արգանդել, դագաղել, գերեզմանել, ընդառաջացնել, միսիոնարել, *հւն. հւն. :*

* * *

Արդի հայերէնը խճողուած է ասոնց նըման շատ ու խառտուտիկ ալլանդակութիւններով, որոնք անհատներու կողմէ հրապարակ կը նետուին եւ կ'իւրացուին խաւամիտ գրչակներէ՝ հակամէտ միշտ կապկեւու ինչ նորութիւն որ տեսնեն ու լսեն: Այս մասին իրաւամբ կը գտնդատէր «Յառաջ» գրելով ի միջի ալլոց հետեւեալը. «Ամէն ազգի մէջ ալ կենդանի լեզուի մշակման ու զարգացման ամէնէն զօրաւոր ազդեակը մամուլն է: Բայց միեւնոյն ատեն չարիք մըն է մամուլը՝ երբ կը գտնուի անհոգ, ապիկար կամ անխիղճ ձեռքերու մէջ: Դժբախտաբար այդ չարիքը օրէ օր կը շեշտուի մեր մէջ: Ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ արտասահմանի մէջ բազմաթիւ թերթեր ալլեւա ջուրին տուած են հայերէնը: Թողունք յօդուածներն ու խմբագրականները, նոյնիսկ պարզ լուրերու շարադրութիւնը կամ թարգմանութիւնը սիրտ կը խառնէ»⁽⁵⁾: Արդարեւ յոյժ իրաւացի գիտողութիւն

⁵ «Յառաջ», 1934, Մայիս 10:

որով կը հաստատուի թէ քչ ամէն գրիչ
չարժող եւ ոչ հասարակ ժողովուրդը կըր-
նան երբեք լեզուի տէր ու տիրականը հա-
մարուիլ, այլ մամուլը կամ գրագէտ դա-
սակարգը միայն:

Յաջորդով մտադիր եմ այս կէտին վրայ
անդրադառնալ, ու ներկայացնել Հայերէնի
դէմ գործածուած դառաճանքներու շարոյց

մը, անցողակի, անաչառօրէն եւ առանց
նեղմիտ հաշիւներու: Փափաքելի էր սա-
կայն որ հայ խմբագիրները տուած ըլլային
տրտունջնին արգարացնող զործնական հա-
ւաստիքներ, ու ես չստիպուէի նշանակել
իրենց թերթերը փոխանակ բուն պատաս-
խանատուները ցոյց տալու:

(Շարունակելի)

2. 10. 10.

ԳՐԱԿԱՆ

U L U L S H U

U

Վենետիկ՝ Իտալիոյ գոհարներէն
մենէն սիրունը, — ջուրերու վրայ կան-
դուն, եզակաւ ու աննման քաղաք մը,
մարմարէ պալատներով ու տաճարներով,
որոնց ներսը բնեզեայ պատտառներով, ա-
րուեստի հրաշակերտներով ու համակ ոսկե-
ւով ծեփուած, լոյսերու եւ գոյներու ներ-
դաշնակ հիւսուած մը, եւ մանաւանդ խոր-
հրդաւոր լուծեամբ քողարկուած, — Ի-
րական աշխարհէ դուրս՝ երազներու աշ-
խարհ մը կը փոխադրէ մարդս: Ան՝ Եւ-
րոպայի մէջ՝ միակ քաղաքն է թերեւս
որ ամենէն աւելի մօտիկ է հայերուս սրբ-
տին, ո՛չ միայն իր քաղաքական ու առեւ-
տրական առնչութիւններով Կիրիլիոյ հայ
պետութեան հետ, այլ եւ մեր շատ մը
վաճառական եւ պանդուխտ ազգակիցներու
ասպնջական եղած, եւ մանաւանդ մեր աղ-
ղային գրականութեան եւ ուսմանց վա-
ռարան մը՝ երկու վերջին դարերուն մէջ,
եւ որուն կը պարտինք հայկական տպա-
գրութեան երախայրիքը, Վենետիկի մէջ
եղած ըլլալով՝ 1512 տարւոյն՝ առաջին
հայ տպագրութիւնը:

Հայ մը, որ առաջին անգամ ոտք կը
դնէ Վենետիկի մէջ, բնաւ օտար չի գգար
ինքզինքը. եւ դեռ Ս. Մարկոսի տաճա-
րին կամ Տոժական պալատին հրաշալիքը
չգիտած, կ'երթայ ողջունելու իր ազգա-
յին բնիկ եկեղեցին՝ Ս. Խաչը, որ քանի
մը քայլ միայն հեռու է բուն իսկ կե-

դրոնէն, ուր մըտնելով՝ հպարտ ու գոհ
կը զգայ ինքզինքը, գտնելով հոն իր պաշ-
տելի Լուսաւորչին խորանը եւ Նախահարց
չիրիմները:

Սակայն Վենետիկ՝ առանց ատոնց ալ՝ մի'թէ սիրելի եւ պաշտելի չէ՞ մեզի, ըլլալով Արեւմուտքի մէջ՝ արեւելեան քաղաք մը: Ազրիականի ականակուռ գահին վրայ բազմած, մինչեւ Կիլիկիոյ Ծովափունքը, մինչեւ Ասիոյ եւ Ափրիկէի եզերքները տարածեր էր երբեմն բազուկները, որոնց վրայ կը փայլէին իբր ապարանջաններ՝ Կիպրոս, Կրետէ, Նեկրովոնթէ, Մոռէա, Կորկիրա, եւ ուրիշ յոնիական կղզիներ: Անոնց մարգարիտներուն, ծիրաններուն, անուշաբոյր խոնկերուն փոխարէն ինքն ալ կու տար իր ոսկին, իր բիւրեղեայ անթթները, իր նրբահիւս ժանեակները, եւ վերջապէս իր քաղաքակիրթ ոգին, իր գեղեցիկ ճաշակը:

Ինչպէս գարունն իր ծաղիկներով, այսպէս ալ Վենետիկ՝ իր լոյսովն ու գոյններով, իր ջուրներովն ու երկինքով, իր գեղարուեստի գոհարներով ու պատմական պանծալի յուշերով, դեռ այսօր իսկ կը նազի՝ կը ժպտի, ինչպէս հազար տարի առաջ առանց բան մը կորսնցուցած ըլլալու իր գեղեցկութեան հմայքէն, որով

¹ Հոս կը հրատարակենք ողբ. հեղինակին, Մ. - Ռ. Վարժարանի Սրահին մէջ, 1939-40 տարեւըր- ջանին կատարած բանխօսութիւնը Վենետիկի- Վրայ: Գրուածքը յառաջարկը կը կազմէ միեւ- նոյն նիւթի չորս զտարանաձեւ ընդարձակ երկա- սիւրութեանը, որ կը յուսանք թէ օր մը լրիւ լոյս կը տեսնէ:

դիւթեր կախարդեր էր մտքերն ու սիրտերը: Կա՞յ քաղաք մը, որ ունենայ իր վրայ այնքան հիացողներ, որ զբաղանութեան ու գեղարուեստի այնքան նիւթ մատակարարած ըլլայ, ինչպէս Վենետիկ: Ո՛րքան մեծ գրիչներ, քերթողներ, վիպասաններ, արուեստագէտներ ամէն ազգէ՝ երգեր, նուագեր, նկարներ, փառաբաներ են զինքը, իրմէ ներշնչուելով՝ իրենց գրչին, իրենց վրձինին, իրենց տաղերուն վսեմ թռիչներուն մէջ: Իր ներկայ դահազուրկ եւ անփառունակ վիճակին մէջ անգամ, անսպառ բով մ'է գեղեցկութեան եւ աղնուականութեան: Եւ այդ տարօրինակ եւ փառահեղ քաղաքը, լոյսերու եւ ջրերու մէջ սուզուած, ճահիճներու վրայ բարձրացած, կրցեր է դարերով դողացնել իրմէ աւելի մեծ եւ հզօր պետութիւններ, եւ ուժեղ ամբարտակ մ'ըլլալ ասիացի վայրագ հրոսախումբերուն դէմ:

Օրուան ամէն ժամերուն՝ նորանոր պըշրանքով կը ներկայանայ: Հոն զգալի չէ՝ եղանակներուն փոփոխումը, բայց միայն երկնքին ու լճակին մէջ, բնութիւնը զըրկած ըլլալով զինքը իր դարդերէն՝ դաշտերէն, մայրիներէն ու ծաղիկներէն: Բայց միթէ ինքն ալ ծաղիկ մը չէ՞, ծաղիկ մ'անթառամ: Գիշերուան խորհրդաւոր ստուերներուն մէջ, լուսնին եւ աստղերուն արծաթ շողերով պաղպաղուն, յաւերժահարս մ'է. ցորեկը՝ փառքի եւ շքեղութեան ծիրանիով պծնուած՝ թաղուհի մ'է: Առաւօտուն՝ արեւն իր վարդազոյն դոհարները անոր գլխուն վերեւ կը տեղայ, ու երեկոյին՝ կը թափէ անոր ոտքերուն առջեւ իր բոցերուն կոհակները: Եւ Վենետիկ՝ այդ երկու հանդիսաւոր վայրկեաններուն՝ կ'ուզէ անոր իր ողջոյնները, իր հարիւրաւոր զանգակներուն մեղամաղձիկ դաշնակաւոր նուագները: Ի՞նչ հիացուցիչ պատկերներ. տեսնել զինքը՝ մերթ ալիքներուն ծայրը երերուն, իբր զինուած մարտանաւ մը, որ պիտի չուէ կարծես դէպ ի հեռաւոր հորիզոններ՝ ետ պահանջելու իր նախկին սահմանները, — ու մերթ խըրած՝ լքուած աւազուտին վրայ՝ իբր ա-

լետանջ նաւ մը, որ կ'աշխարհէ իր անցեալ փառքերը: Ուրիշ անգամ կ'երեւի կարկառուն դէպ ի վեր, դէպ ի բարձրութիւնները երկնքին, առանց թողլու ծովին խորութիւնները, ուր թաղուած են իր անցեալ պերճութեան ու իշխանութեան ընկոյնները: Երբեմն ալ՝ իբր սղաւոր մը՝ նուրբ մառախուղով քողարկուած, իր զօղանջուն աշտարակներէն կը բարձրացնէ դէպ ի վեր իր բողբոջի ձայնը, զոր կը թուին արծաղանդել հեռաւոր Ալպեանց բարձրաբերձ գագաթները՝ իբր վիաներ իր անցած փառքերուն: Համոզուելու համար՝ թէ մեծ, հարուստ ու աշխարհակալ ժողովրդեան մը բնակավայրն եղած է սոյն քաղաքը, կը բաւէ չըջան մ'ընել Ս. Մարկոսի հրապարակին մէջ կամ մեծ Զրանցքին երկայնքը, ուր ամէն մէկ քայլին կը հանդիպի մարդ մէկ մէկ հրաշալիքներու, դարերէն եւ հանճարներէն բերուած՝ գետեղուած հոն:

Մարդիկ ու բնութիւնն իսկ մասնաւոր դուրգուրանք մ'ունեցեր են անոր հանդէպ: Ո՛չ մէկ աղէտ կամ հարուած փոթորիկը է երբեք անոր գլխուն վերեւ: Ո՛չ մէկ թշնամի կրցեր է երբեք անոր ջրէ պարիսպներէն ներս մտնել, ուր ամենէն նոր չէնքը դարերու կեանք մ'ունի: Ուրիշ ո՛ր եւ է քաղաք, որ այնքան երկար ապրած եւ այնքան կոխներ մղած ըլլայ իր դոյութիւնը պահելու համար, պիտի ունենար անշուշտ սպիներ, փլուզումներ, աւերակներու կոյտեր. հոս ո՛չ. ժամանակին քանդող ձեռքը զգալի չէ՛. ամէն ինչ կանգուն է, ամէն ինչ պերճ ու շքեղ, բաց ի այն խոր մեղամաղձիկ լուսթենէն, որ բան մ'ունի իր մէջ նուիրական՝ որ պատկառանք կ'աղղէ: Աշխարհէ անջատուած, կեանքի սովորական պայմաններէն դուրս, չունի բան մը՝ որ վրդովէ, յուզէ հոգիները, որով մարդս իր մէջ ամփոփուած՝ կ'որորուի անուշ երազներով, կ'ապրի գաղափարական աշխարհի մը մէջ: Հո՛ն կ'ապաստանին այն բոլոր ոգիները, որոնք կեանքի պայքարին մէջ ձախողած, աշխարհի ծովին մէջ նաւարկած, վերաւոր եւ տառապող սիրտեր, անյաղ եւ անհանգարտ միտ-

քեր, հանգստեան եւ սիրտանքի պէտքը կը զգան: Եւ Վենետիկ, ամենուն հիացումը ու մեծարանքն ընդունած պահուն, կը բաշխէ անխտիր բոլորին ալ իր գուլթն ու գորովը, տալով ամէն ցաւերուն յարմար սպեղանին:

Բայց միթէ ինքն ալ ունեցած չէ՞ աւելի քան տասներկու դարերու շրջանին՝ իր ցաւերը, տենդոտ ու աղմկալից կեանքի վայրկեաններ, ներքին ընտանի պայքարներ, տաղանալի շրջաններ: Այո՛, բայց երբեք վարանած՝ ընկճուած չէ՛, այլ միշտ յաղթական ելած, եւ աւելի եւս ամբարցուցած իր պետութեան հիմերը: Եւ անոր աննշան ծագումէ մը՝ փառահեղ դոյութիւն մ'ունեցած, փոքրիկ առուակէ մը՝ մեծաշաղթ գետ մ'եղած է: Այսպիսի քաղաքի մը պատմութիւնը՝ ոչ միայն զրօսալի ու հետաքրքրական է, այլ եւ չափազանց կրթիչ ու շահեկան: — Ես հոս, քանի մ'էջերու մէջ պիտի ներկայացնեմ ընդհանուր գիծերով անոր վարչական կամ սահմանադրական կազմը, որուն շնորհիւ է միայն՝ որ կրցաւ ան ապրիլ դարեր ու դարեր, տիրապետել Ադրիականին ու Միջերկրականին եւ անոնց ափերուն, տիրել առժամեայ Բիւզանդիոնին ու մինչեւ իսկ Սեւ Ծովին անդրադոյն խորերը հասցնել իր աշխարհակալութիւնը: Եւ ի վերջոյ պիտի յիշեմ անոր զիւցաղներուն քանի մ'ականաւորները՝ որոնք կը պատկերացնեն Վենետիկեան հոգին, անոր ճոխ առեւտուրը, գեղարուեստի ու գրականութեան քանի մը փայլուն դէմքերը, որոնք այնքան աւելի կ'ափնեցնեն մարդս, երբ մտածէ որ՝ այդ բոլորը գործեր է՝ ո՛չ թէ մեծ ու հզօր պետութիւն մը, այլ քանի մը փախստականներէ ու ձկնորսներէ կազմուած քաղաք մը՝ ճահիճներու մէջ խրած... Ահա Վենետիկի մեծութիւնն ու եղականութիւնը:

(Շարունակելի)

Հ. Յ. ԹՈՐՈՍՅԱՆ

ՉՈՐՉՈՐՈՆՔԻ ՎԿԱՆԵՐԸ

ԳՐԵՑ՝ Ճ. ԲԱՅԻՆԻ

Ե

ՄԱՂՔՈՍԻՆ ԱԿԱՆՋԸ

Ա

Մաղքոս, Քահանայապետին վստահութեան ծառան, երեսունի վրայ գեղեցիկ մարդ մըն էր, բարձրահասակ եւ յաղթանդամ, թխամորթ եւ սեւաչեւայ, աւելի յանդուգն քան արիասիրտ, աւելի հպարտ քան արթուն: Ծնած Սուրբ Քաղաքին մէջ, զաւակ Տաճարի պահապաններէն մէկուն, մտերիմ Կայիափայի, սիրուած կիներէն եւ վախցուած մինչեւ իսկ Ղեւտացիներէն, Մաղքոս ինքզինքը կը կարծէր Երուսաղեմի տէրերէն մէկը ու սահմանուած մեծամեծ գործերու: Ծանօթները եւ ընկերները զինքը բարեկամ պահելու համար ամէնօրեայ խորամանկութեամբ կը դոհացնէին իր միամիտ հպարտութիւնը եւ զինքը կը յորջորջէին Մաղքոս, — այսինքն Մելէք, թաղաւոր, — այլեւս ամէնքն ալ զինքը Մաղքոս կը կոչէին, թէ եւ իր ճշմարիտ անունը Եղեկիա ըլլար: Ուռած՝ բնական ունայնամտութենէն ու ստորակարգեալներու եւ կեղծաւոր պաշտականներու դովեստներէն, Մաղքոս միշտ հանդիսաւոր առիթի մը կը սպասէր ցոյց տալու իր արժէքը, երեւալու ժողովուրդին առջեւ, բանալու մեծագոյն յաջողութեան մը ճամբան: Իրեն վերադրուած մակդիրը, արդեօք դուշակութիւն մը, մարդարէութիւն մը չէ՞ր: Այն Արեւելքի մէջ տակաւին քաղաքական կոխներու եւ ապստամբութիւններու կրակով վառ՝ ամէն ինչ հնարաւոր կ'երեւնար մարդուած փառասիրութեան՝ ինչպէս նաեւ անմիտ յաւակնութեան համար:

Երբ Մաղքոս՝ ուրիշներէն առաջ այն հինգշաբթի առաւօտը, իմացաւ որ իրիկունը քաղաքին մօտերը պիտի ձերբակալուէր հերետիկոսներու խումբին Պետը,